

Tolkundervisning och tolkprofessioner i Norden i den nya (tekniska) eran

Inledning

Elisabet Tiselius

Tolk- och översättarinstitutet
Stockholms universitet
elisabet.tiselius@su.se

Magnus Dahnberg

Tolk- och översättarinstitutet
Stockholms universitet
magnus.dahnberg@su.se

Helena Bani-Shoraka

Tolk- och översättarinstitutet
Stockholms universitet
helena.bani-shoraka@su.se

Under en lång följd av år har den pågående tekniska utvecklingen successivt inneburit stora förändringar för såväl utbildningen av tolkar som utövandet av tolkprofessionen på skilda områden. Forskning utanför Norden har beskrivit och undersökt detta bland annat utifrån tolkning via plattform (Chmiel m.fl., 2025; Seeber m.fl., 2019), datorstödd tolkning (Lu & Fantinuoli, 2025; Prandi, 2025; Frittella, 2024) och maskintolkning (Wang m.fl., 2024). Denna tekniska utveckling ställer nya och ökande krav på tolkutbildare, tolkbeställare, tolkförmedlare och tolkanvändare – men naturligtvis också, och kanske inte minst, på tolkarna själva.

Bland de tidigaste tekniska lösningar som har vuxit fram genom åren finns utrustning för simultantolkning, använd bland annat vid konferenser och i domstol. Inom teckenspråkstolkning har bildtelefoni inneburit ett genombrott för möjligheten för döva och hörande att kommunicera med varandra på distans med hjälp av tolk (och för döva att kommunicera på distans med varandra) (se Warnicke i denna volym). Covid-pandemin introducerade distanstolkning i stor skala – och distanstolkningen verkar ha kommit för att stanna (Braun 2024 och se också Segler i denna volym). Det gäller allt från telefontolkning utan bild till videotolkning via mötesverktyg som Zoom eller Teams. Tack vare AI och maskinöversättning har tolkar och tolklärare och tolkstuderanter blivit – eller kommer snart att bli – introducerade till en rad nya verktyg, vilket kan vara både en välsignelse och en förbannelse (se Dahnberg och Bani-Shoraka i denna volym). Tolkförmedlingar har tillgång till verktyg och algoritmer för att boka tolkar (se Srebrowska m.fl. i denna volym). Alla dessa förändringar, var och en med stor påverkan, har gett oss ett helt nytt landskap.

Forskning finns som sagt utanför Norden, men inom Norden har det tidigare saknats fokus på denna fråga. Därför har vi i denna volym samlat åtta artiklar som ur skilda perspektiv undersöker detta nya landskap och dess möjligheter och utmaningar. Artiklarna bygger på föredrag som hölls vid det trettonde nordiska tolkläramötet, 13th Nordic Seminar, 10–11 december 2024 i Stockholm i arrangemang av Tolk- och översättarinstitutet, Stockholms universitet.

I det första bidraget har forskare från fyra nordiska länder samlat datat om digitala beställningssystem för att undersöka hur det påverkar tolkars yrkesmässiga självständighet i offentlig sektor. Urzula Srebowska, Magnus Dahnberg, Marta Kirilova och Lena Segler Heikkilä har kartlagt tolkars kvalifikationer, tolkmarknadens reglering, upphandlingssystem och tolkbokning i Norge, Sverige, Danmark och Finland. Författarna visar att ingångar till yrket, kontroll över ersättning, arbetsvillkor och utvärdering framförallt styrs av privata tolkförmedlingar och offentliga upphandlare och att den enskilda tolken i praktiken har liten kontroll över detta.

Lena Segler Heikkilä går i nästa artikel in på tolkars arbetsvälbefinnande i Finland. Författaren undersöker särskilt konsekvenserna av distanstolkning och ny teknik. Genom en frågeformulärsstudie undersöker hon hur tolkar upplever tolkning på plats och tolkning på distans med fokus på deras arbetsvälbefinnande. Liksom i den nordiska studien visar det sig att tolkarna har liten möjlighet att påverka sitt arbete vilket påverkar arbetsvälbefinnandet. Tolkarna upplever telefontolkning som den kontext med sämst arbetsmiljö och tolkning på plats som det som bidrar mest till arbetsvälbefinnande. Däremot ansåg tolkarna också att det fanns positiva sidor med distanstolkning såsom tidsbesparing, minskad smittrisk och möjligheten att påverka den fysiska arbetsmiljön.

I nästkommande artikel skriven av Magnus Dahnberg riktas fokus mot några företrädare för den svenska tolkbranschen och hur man ser på AI-baserade verktyg för tolkning i offentlig sektor i Sverige. Sju personer verksamma inom tolkbranschen intervjuades i början av 2024 och ett antal olika teman har framkommit genom tematisk analys av intervjuerna. Resultatet visar bland annat att intervjupersonerna anser att det finns ganska gott om AI-baserade tolkningsverktyg på marknaden men att dessa troligen inte används i någon större utsträckning. Flera tror att AI-baserad maskintolkning på sikt kommer att ersätta mänskliga tolkar, medan andra tror att de mänskliga tolkarna kommer att finnas kvar i betydande grad.

I artikeln skriven av Camilla Warnicke står tolkning mellan svenska och svenskt teckenspråk i centrum och det faktum att teckenspråkstolkning sedan utbrottet av Covid-19 i allt större utsträckning sker på distans. Distanstolkning utmanar tolkning i det traditionellt fysiska mötet, men också upplevelsen och sättet att interagera vid olika typer av sammankomster. Med hjälp av Rolshovens spatiala triad som teoretisk modell analyserar Warnicke distanstolkningen utifrån olika så kallade sfärer. Hon visar att analysen med hjälp av denna teoretiska modell synliggör nya perspektiv i det distanstolkade mötet. Denna teoretiska modell kan komma till pass på olika sätt på tolkutbildningar.

Nästa artikel baseras det arbete som skedde i Grekland i samband med införandet av ett nationellt tolkregister 2024. Effrosyni Fragkou problematiserar befintliga ramverk för testning av tolkkompetenser och språkbedömning och de begränsningar som dessa traditionella metoder har när det kommer till minoritetsspråk med begränsade språkliga resurser och hjälpmedel. Därefter presenterar hon arbetet med ett tolkprov i punjabi som delvis konstruerades med hjälp av AI-verktyg och resonerar kring det som ett sätt att möta utmaningarna med testning och bedömning. Resultaten diskuteras i ljuset av metodens användbarhet, rättvisa och överförbarhet till andra minoritetsspråk med begränsade resurser.

När det kommer till tolkutbildning erbjuder detta nummer tre artiklar, vilket väl speglar det pedagogiska fokuset vid de nordiska tolklärmötena. I det första bidraget om tolkutbildning fokuserar Thomas Thomsen på retrospektion, alltså tolkens egna och systematiska tillbakablick på sin egen tolkprocess efter en genomförd uppgift, och hur det

kan användas som ett didaktiskt verktyg i tolkutbildning. Retrospektion presenteras som en undervisningsmetod efter en modell som utvecklats utifrån Kolbs erfarenhetsbaserade lärande. Färdighetsfokuserad övning är i detta sammanhang en viktig komponent eftersom den ger större utrymme åt och integrerar både teori och praktik i klassrummet.

Nästa utbildningsrelaterade artikel är skriven av Helena Bani-Shoraka. Artikeln riktar fokus mot tolkstudenters utveckling av akademiska litteraciteter, det vill säga hur de lär sig att formulera sina ämneskunskaper och kommunicera på ett kompetent sätt inom den akademiska diskursgemenskapen. Här spelar AI-verktyg en viktig roll som stöd för tolkstudenter, som många gånger studerar på ett andraspråk. Artikeln beskriver ett utbildningsmoment där AI-litteracitet behandlas som en del av de akademiska litteraciteterna. Detta utbildningsmoment har utformats och implementerats i flera delkurser genom samordnade stötningsåtgärder på olika nivåer.

Den sista artikeln, skriven av Hanne Skaaden, grundar sin empiri i tolkstudenters reflektioner kring kravet på *försvarlig tolkning* i samband med distanstolkning. Studenterna är redan verksamma tolkar och reflekterar kring detta i chattkonversationer på en kurs i distanstolkning som ges vid OsloMet-universitetet i Norge. Studien består av en tematisk analys av chattloggar och visar på en framväxande professionsidentitet hos tolkstudenterna. Samtidigt beskriver tolkarna arbetsförhållanden som kan utgöra hinder för ”försvarligt utförande av tolkuppdraget” i enlighet med den norska tolklagens krav och tolkyrkets standarder. Resultatet visar att kvalitet i distanstolkning beror på en kombination av tolkens färdigheter och kvalifikationer, sammanhanget, mötesdeltagarnas handlingar och förväntningar.

De författare som bidragit till detta specialnummer visar tydligt att tekniska frågor är en viktig del av tolkens och tolkutbildarens vardag. Nya tekniska lösningar styr hur tolkar bokas, tolkars arbetsmiljö, förväntningar på tolkar och inte minst tolkutbildning. Det är tydligt att forskning pågår och att forskning behövs på alla dessa områden.

Referenser

- Braun, S. 2024. Distance interpreting as a professional profile. I G. Massey, M. Ehrensberger-Dow, & E. Angelone (red.) *Handbook of the language industry: Contexts, resources and profiles* (s. 449–472). Walter de Gruyter. <https://doi.org/10.1515/9783110716047-020>
- Chmiel, A., Spinolo, N., Korpál, P., Olalla-Soler, C., Rozkrut, P., Kajzer-Wietrzny, M., & Ghiselli, S. (2025). The impact of remote interpreting settings on interpreter experience and performance. *Translation and Interpreting Studies*, 20(2), 212–243. <https://doi.org/10.1075/tis.24125.chm>
- Frittella, F. M. (2024). *Computer-Assisted Interpreting: Cognitive Task Analysis and Evidence-Informed Instructional Design Recommendations*. Doktorsavhandling. University of Surrey.
- Lu, X., & Fantinuoli, C. (2025). Machine and computer-assisted interpreting: Innovations in and implications for interpreting practice, pedagogy and research. *Linguistica Antverpiensia, New Series – Themes in Translation Studies*, 24, 1–22. <https://doi.org/10.52034/lans-tts.v24i.869>
- Prandi, B. (2025). Computer-assisted interpreting (CAI) tools and CAI tools training. I E. Davitti, T. Korybski, & S. Braun (red.) *The Routledge Handbook of Interpreting, Technology and AI* (s. 123–144). Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781003053248-11>
- Seeber, K. G., Keller, L., Amos, R., & Hengl, S. (2019). Expectations vs. experience: Attitudes towards video remote conference interpreting. *Interpreting*, 21(2), 270–304. <https://doi.org/10.1075/intp.00030.see>
- Wang, M., Vu T., Vu, Zhao J., Shiri, F., Shareghi, F., & Haffari, G. (2024). Simultaneous Machine Translation with Large Language Models. In *Proceedings of the 22nd Annual Workshop of the Australasian Language Technology Association*, Canberra, Australia. Association for Computational Linguistics. 89–103.